

Kahvi ja viina

Pulla, Armas J.: Kahvi. Otava, Keuruu 1976, 127 sivua

Suomen kulttuurihistorian yksi ratkaisua odottava ongelma on, miten kahvi on vaikuttanut viinan kulutukseen. Gunnar Suolahdi esitti aikoinaan sen olettamuksen, että 1700-luvulla kahvi rupesi vähentämään viinan ja oluen ylenpalttista käyttöä, vaikka hänellä ei tosin ollutkaan tilastoja tukemassa tätä johtopäätöstä. Tri Eva-Christina Mäkeläinen otaksui väitöskirjassaan muutama vuosi sitten, ettei kahvi kuitenkaan vielä tuolloin suoranaisesti vähentänyt väkevien juomien kulutusta. Sen sijaan olisi kyllä tapahtunut siirtymistä miedompiin juomiin, vaikka alkoholin kokonaiskulutus lisääntyikin.

Armas J. Pullan hauska paki-noiva teos kahvin vaiheista antaa meille mahdollisuuden valaista hieman alkoholin ja mustan eliksiirin suhdetta. Kahvi levisi turkkilaisten välityksellä Eurooppaan, jonka kulutustottumuksissa se sai sijan 1600-luvulta lähtien. Tuolloin kirjoitettiin oppineita teoksia kofeiinin vaikutuksista. Erään ranskalaisen tutkijan mukaan kahvi oli oivallista vatsalääkettä, auttoi keuhkotaudissa ja vahvisti ääntä jne. Se oli tehokas rohto myös alkoholivaikeuksiin, sillä se haihdutti nopeasti humalan, ”jollei se ollut viimeisen asteen”. Ilmankos Italiassa sanotaan vieläkin kahvia viinintappajaksi. Vajaa vuosisata myöhemmin luonnontieteen suuri oraakkeli Linné piti kylmää kahvia vailla sokeria ja kermaa inhottavana juomana, joka aiheuttaa vain unettomuutta ja vie ruokahalun. Sen sijaan se oli hänen mielestään oiva lääke kohmeloon.

Lontooseen ruvettiin perustamaan kahviloita 1600-luvun puolivälissä, ja panimonomistajat ryhtyivät heti taistelemaan uutta juomaa vastaan, jonka he käsittivät kilpailijaksi. He saivat aikaan,

että kahville pantiin raskas vero, ja he veivät ensimmäiset yrittäjät jopa oikeuteen. Uranuurtaajat saivat jatkaa toimintaansa vain suostumalla tarjoilemaan kahviloissaan myös olutta. Mutta kaikesta vastustuksesta huolimatta kahvi teki verraten lyhyessä ajassa läpimurron saarivaltakunnassa.

Ilmeisesti kahvia pidettiin siis jonkinlaisena viinan ja oluen kilpailijana. Tämän käsityksen saa ainakin 1700-luvun puolivälissä sepitetystä ranskalaisesta laulusta: ”Kahvi, viinaa vastahan/ taistelua käyt/ ja alkoholin puoltajan/ äkin lyövä näyt.” Muttanopeasti tämä taistelu ei kuitenkaan ratkennut, sillä vielä viime vuosisadan loppupuolellakin meillä Suomessa tarjottiin taloon tulijalle tavallisimmin viinaryppy tai plörö kuin kupillinen kahvia. Ilmeisesti kuitenkin kotipolton kieltö vuonna 1866 avasi kahville uusia mahdollisuuksia.

Tätä ennenkin meillä oli ollut voimassa monia kieltolakeja sekä kahvin- että viinankulutuksen hillitsemiseksi. Kun 1700-luvun puolivälissä ryhdyttiin suunnittelemaan viinanpolttokieltoa, se saatiin voimaan talonpoikaissäädyn vastustuksesta huolimatta. Mutta häviölle jääneet kostivat pian. He ryhtyivät vuorostaan toimiin kahvin kieltämiseksi. Se oli herrasväen juoma, joten sen loppuminen ei talonpoikaa häirinnyt. Kahvipannuja ja -astia- ja ryhdyttiin takavarikoimaan kuten nykyisin tisluslaitteita. Kahvin kieltolakiin suhtauduttiin kuitenkin muihinkin vastaavanlaatuisiin säännöksiin: sitä rikottiin häikäilemättä.

Kun Muhammed aikoinaan kielsi viinin muslimeilta, lieene syy siihen ollut taloudellinen: tarpeeton ylellisyysjuoma vei rahaa ulkomaille. Samoin lähti kahvin vastustus etupäässä maksutaseeseen liittyneistä pohdinnoista. Fredrik Suuri laski, että Preussissa tuhlatiin hänen aikanaan 700 000 taaleria vuosittain kahviin. Tämä summa oli siis poissa valuuttavarannosta ja ennen muuta myös panimoilta. Hallitsija määräsi kahville ankan veron,

mutta se vain kiihdytti salakuljesta. Ongelma ratkaistiin siten, että valtio kielsi raakakahvin myynnin ja ryhtyi itse harjoittamaan paahtimotoimintaa. Jos yksityinen pani papuja rännäliin, saivat urkkijat sen helposti hais-tetuksi.

Niinankarasti kuin Fredrik vastustikin valuutan tuhlausta, ei hän kitsastellut henkilökohtaisissa nautinnoissaan. Oman aamukahvinsa hän antoi keittää sampaan, terästä sitä joskus sinapillakin, kertoo Pulla.

Kahvin ja viinan vuorovaikutuksesta vielä yksi Pullan mainitsema esimerkki. Brasiliassa oli vaikeuksia kahvisatonsa markkinoinnissa, mutta kun Yhdysvallat siirtyivät kieltolakikauteen, kohosi kahvin myynti lyhyessä ajassa lähes kaksinkertaiseksi — tosin ilman että amerikkalaisista tuli raittiita.

Kahvin riemukulkua auttoivat ennen muuta naiset. Uusi eliksiiri sai kauniimman sukupuolen suosion myös sen vuoksi, ettei se juovuttanut. Berliiniläinen muistelmankirjoittaja totesi viime vuosisadan alkupuolella, että miehet täyttivät oluttuvat ja kapakat, mutta että naisilla ei ollut sellaisiin paikkoihin asiaa. Nämä sen sijaan vetäytyivät omiin seuroihinsa nauttimaan kahvia.

Kahvin ja viinan suhteista on meillä naisten osalta hyvänä todistajana Ludvig Holberg, joka erään näyttämöhahmonsa suulla puolsi kahvinjuontia: ”Eikö kelpo naisihminen saisi hyvittää mieltään jollakin iltapäivisin yhtä hyvin kuin me muutkin, jotka istumme viinituvissa illalla ja tulemme humalassa kotiin.” Tee ja kahvi olivat hänen mielestään juomista viattomimmat. Sen sijaan aikaisemmin tilanne oli ollut hankala, kun ”naisväki joi kylmiä olutmaljoja kesäisin ja espanjanviiniä talvisin eivätkä he voineet käydä monillakaan kutsuilla tulematta puolihumalaa”. Oli näin ollen parempi, ”että he mässäilevät vedellä kuin viinillä ja paloviinalla”. Ja siinä Jeppe Niilonpojan kirjoittaja varmaan oli oikeassa.

Eero Saarenheimo